

รายงานสรุปการจัดงานวันสื่อทางเลือกชายแดนใต้ ครั้งที่ 2
“เชื่อมร้อยเครือข่าย ผสานกำลังสื่อ สร้างพลังต่อรอง”

Bargaining Power : Civil Networking and Synergy Media

วันที่ 12-13 มีนาคม 2555

ณ คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

โดยการสนับสนุนของโครงการเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมในภาคใต้ของประเทศไทย

Southern Thailand and Participation (STEP) Project

เครือข่ายสื่อภาคประชาสังคมชายแดนใต้ มีลักษณะพิเศษกว่าการรวมตัวของเครือข่ายประชาสังคมภาคอื่นในประเทศไทย เพราะมี 3 องค์ประกอบสำคัญที่ทำงานสัมพันธ์กัน คือ ภาควิชาการ ภาคประชาสังคม และสื่อแขนงต่างๆ ที่สำคัญภาคประชาสังคมยังตระหนักเรื่องการสื่อสารกับสังคม กล่าวคือหลายองค์กรทำงานเชิงประเด็นควบคู่กับการออกแบบการสื่อสารสาธารณะทุกรูปแบบ หวังผลทำความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสถานการณ์ความขัดแย้งและรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางสันติและยุติธรรมเกิดขึ้น

และเมื่อปี 2553 เครือข่ายสื่อภาคประชาสังคมจำนวนหนึ่ง จึงริเริ่มผลักดันให้เกิด "วันสื่อทางเลือกชายแดนใต้" เป็นครั้งแรกให้เป็นการแสดงออกซึ่งการทำงานร่วมกันของเครือข่ายสื่อภาคประชาสังคมที่มีเป้าหมายสร้างพลังการต่อรองกับผู้ใช้ความรุนแรงทุกฝ่าย และกำหนด "วาระการสื่อสารใหม่" ที่ปฏิเสธความรุนแรงทุกมิติและจากทุกฝ่ายที่ใช้ คาดหวังให้ "วันสื่อทางเลือกชายแดนใต้" นี้ถูกจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี เพื่อให้เป็นวันที่กลับมาทบทวนเป้าหมายการทำงาน เติบโตความรู้ และกลายเป็นพื้นที่หล่อหลอม สร้างแรงบันดาลใจสู่คนรุ่นใหม่เสริมเข้ามาในกระบวนการเคลื่อนไหวสังคมชายแดนใต้อย่างสม่ำเสมอด้วย

งานวันสื่อทางเลือกชายแดนใต้ ครั้งที่ 2 ประจำปี 2555 มีการวางแผน เตรียมการ และเปิดพื้นที่ให้เครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นกว่าปีที่ผ่านมา มีการเชิญตัวแทนเครือข่ายภาคประชาสังคมด้านต่างๆ เข้าร่วมเป็นคณะทำงานเตรียมจัดงาน โดยในที่ประชุมเห็นตรงกันว่าที่ผ่านมา พลวัตการสื่อสารเปลี่ยนไปมาก สื่อจากในพื้นที่สามารถกำหนด "วาระข่าว" ได้บ้างแล้ว เช่น การสามารถเปิดพื้นที่ให้มีการถกเถียงเรื่องการกระจายอำนาจ จนถึงขั้นนำไปสู่การร่วมออกแบบโครงสร้างอำนาจทางการเมืองการปกครอง เพื่อให้เกิดรูปแบบเขตปกครองท้องถิ่นพิเศษที่สอดคล้องกับพัฒนาธรรมในพื้นที่ การตั้งคำถามกับความไม่เป็นภายใต้การบังคับใช้กฎหมายพิเศษซ้ำซ้อน การรณรงค์เพื่อตั้งคำถามกับความไม่เป็นธรรมโดยเฉพาะการบังคับใช้ พ.ร.ก.ฉุกเฉินฯ รวมทั้งการผลักดันให้มีการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงในทุกมิติอย่างเป็นธรรมมากขึ้น เป็นต้น

ในการจัดงานครั้งนี้มี 3 สาระสำคัญที่ประชุมให้ความสำคัญและแลกเปลี่ยนมุมมอง เพื่อร่วมกันออกแบบรูปแบบของกิจกรรมวันสื่อทางเลือก ดังนี้

ประการแรก เครือข่ายสื่อภาคประชาสังคมที่ผ่านมา สามารถทำงานร่วมกันและสร้าง “พื้นที่กลาง” รวมถึง “พื้นที่กลางที่ปลอดภัย” เพียงพอที่จะมีนัยยะไปขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการสันติภาพ หรือผลิตวาระข่าวสารใหม่จากพื้นที่ชายแดนใต้จริง? เครือข่ายฯ ควรพอใจการผลิตเนื้อหาสาระ เพื่อให้ “สื่อกระแสหลัก” หยิบไปใช้เพียงเท่านั้น แม้ “สื่อทางเลือก” จะเป็นการจำกัดนิยามเพียงแค่ว่าเป็นคู่ตรงข้ามของ “สื่อกระแสหลัก” และเป็นเพียงเครื่องเคียงข่าวที่สื่อกระแสหลักหยิบประเด็นไปประกอบข่าว ทว่า ผศ.ดร.ศรีสมภพ จิตร์ภิรมย์ศรี ทำทนายว่า สิ่งที่เราเครือข่ายฯ ควรคำนึงถึงคือความต้องการ “อำนาจ” จากพื้นที่ กล่าวคือ การสร้างพื้นที่เป็นอำนาจทางสังคมรูปแบบหนึ่ง ที่สามารถดู

พลังอำนาจของประชาชน พลเมืองกลุ่มต่างๆ มารวมตัวกันเพื่อแสดงบทบาทของภาคพลเมืองจนสามารถกำหนดวาระสำคัญของกลุ่มหรือเครือข่ายขึ้นมาให้ได้ (civic assembly) โดยมี “ปฏิบัติการสื่อสาร” (communicative action) ที่สามารถท้าทายข้ออ้างและความชอบธรรมที่ดำรงอยู่อย่างไม่เคยถูกตั้งคำถามได้ คือยกระดับเป็น “ผู้ชี้แนะ” มากกว่าการเป็นส่วนประกอบของสื่อกระแสหลัก

ประการที่ 2 การเปลี่ยนชื่อจากงานวัน “สื่อทางเลือก” (Alternative media) เป็น “สื่ออิสระ” (Independence Media) ซึ่งเป็นผลจากการถกเถียงฐานคิด นิยาม และบทบาทหน้าที่ของสื่อในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้จากประเด็นข้างต้น และมีการอภิปรายกว้างไปถึงประเด็นสิทธิในการสื่อสาร สิทธิในการพูด (Free Speech) อย่างไรก็ดีตาม เสียงส่วนใหญ่ยังให้คงเป็นวันสื่อทางเลือกไว้ก่อนสักระยะหนึ่ง ด้วยเหตุผลว่าการบอกว่าเราเป็นใครนั้น ขึ้นอยู่กับสิ่งที่เราทำ และหากเปลี่ยนชื่องานทุกปีก็จะไม่สามารถประกอบสร้าง “สัญลักษณ์” ให้เข้มแข็งได้

ประการที่ 3 การตั้งเป้าหมายและความคาดหวังผลลัพธ์ โดยหลักการเห็นชอบที่จะให้ “วันสื่อทางเลือกชายแดนใต้” เป็นเครื่องมือในการชวนเครือข่ายสื่อภาคประชาสังคม จัดกิจกรรมร่วมกันเพื่อสร้างพื้นที่การทำงานร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การยกระดับการสื่อสารสาธารณะ ยังคาดหวังให้เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบ่งปัน เสริมศักยภาพระหว่างกัน รวมทั้งเป็นพื้นที่ฝึกประสบการณ์ให้คนรุ่นใหม่ในแต่ละเครือข่ายๆ มีโอกาสได้ฝึกการนำเสนอ “เนื้อหา” ขององค์กรตนเองด้วย และมีข้อเสนอที่น่าสนใจหลายประเด็นจากนายชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ จากสำนักหัวใจเดียวกัน “หากจะทำให้เครือข่ายนี้ สะท้อนการรวมตัวสร้างพลังอย่างไร ควรชวนชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบในมิติต่างๆ ที่ได้รับการแก้ไขในปัญหาระดับหนึ่งจากผลการทำงานของเครือข่าย ขึ้นมาบอกเล่าประสบการณ์ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อให้การทำงานของสื่อชายแดนใต้ช่องทางต่างๆ เข้าถึงประชาชนได้มากขึ้น” และ “นอกจากจะเป็นพื้นที่ที่เครือข่ายได้สื่อสารระหว่างกันแล้ว น่าจะมีการเชิญคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ได้ร่วมงาน เพื่อแนะนำอาชีพและช่องทางการทำงานเพื่อสังคม เป็นพื้นที่จุดประกายให้คนรุ่นใหม่ได้เข้าสู่อาชีพเกี่ยวกับการสื่อสารกับสังคมรูปแบบต่างๆ”

ในที่สุดประชุมสรุปจัดงานวันสื่อทางเลือกชายแดนใต้ เป็นสองวันคือ วันที่ 12-13 มีนาคม 2555 ภายใต้คำรณรงค์ “เชื่อมร้อยเครือข่าย ผสานกำลังสื่อ สร้างพลังต่อรอง” Bargaining Power : Civil Networking and Synergy Media ที่คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี รูปแบบงานเป็นการสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนความคิด ในรูปแบบตลาดนัดสื่อ ตลาดนัดวิชาการ ตลาดนัดกระบวนการ และมีเวทีกลางนำกิจกรรมของแต่ละกลุ่มย่อยขึ้นมานำเสนอ รวมทั้งการเชิญวิทยากรที่มีชื่อเสียงในระดับนานาชาติมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานสื่ออย่างหลากหลายรูปแบบ รวมทั้งเปิดพื้นที่และโอกาสให้เครือข่ายสื่อภาคประชาสังคมทุกองค์กรเครือข่าย ได้นำเสนอการทำงานของตนเองในระยะที่ผ่านมา และการระดมทุนของแต่ละองค์กรด้วย

สำหรับวัตถุประสงค์ของการจัดงานครั้งนี้

1. เป็นพื้นที่สร้างและพัฒนาความร่วมมือการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายสื่อภาคประชาสังคม และฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ เพื่อแสดงสัญลักษณ์การทำงานร่วมกันของเครือข่ายสื่อภาคประชาสังคมที่นำไปสู่การสร้างพลังอำนาจการต่อรองกับผู้ใช้ความรุนแรงทุกฝ่ายได้
2. ให้เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์การใช้สื่อและเครื่องมือต่างๆ เพื่อเคลื่อนไหวทางสังคม โดยเฉพาะในสถานการณ์(พื้นที่) ที่มีความรุนแรงและขัดแย้งกันนั้น สื่อไม่ได้เป็นแค่พื้นที่สาธารณะที่นำเสนอข้อมูลข่าวสารและเปิดพื้นที่ให้เสียงอันแตกต่างจากเสียงหลักของสังคมเผยตัวขึ้นมาเท่านั้น ทว่ายังเป็นพื้นที่ทางการเมืองที่นำไปสู่การสร้างหรือคลี่คลายความขัดแย้งได้พร้อมกัน จากวิทยากรทั้งในและต่างประเทศ

3. เปิดตัวสื่อทางเลือก สื่อชุมชน และสื่อสร้างสรรค์ประเภทต่างๆ ที่เคลื่อนไหวในจังหวัดชายแดนใต้ให้มี "ที่ยืน" และ "ปรากฏตัวตน" ชัดเจนในการทำงานมากขึ้น

บรรยากาศการประชุมของคณะเตรียมการจัดงานวันสื่อทางเลือกชายแดนใต้ ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 31 มกราคม 2555
ทำให้ปีนี้มองคร/เครือข่ายเข้าร่วมงานมากกว่าปีที่ผ่านมา

งานวันสื่อทางเลือกชายแดนใต้ปีนี้ มีเครือข่ายเข้าร่วมมากกว่าปีที่ผ่านมา กว่า 30 องค์กร มีผู้เข้าร่วมงานและร่วมจัดกิจกรรมในแต่ละวันเฉลี่ย 300-400 คน เครือข่ายใหม่ๆ ที่เข้าร่วมปฏิบัติการสื่อสารในงานนี้ ได้แก่ สำนักหัวใจเดียวกัน จากนราธิวาส มาเปิดตัวกลุ่มเยาวชน 'เฌอบูโด้' และร่วมทำวารสารเฉพาะกิจเพื่อเผยแพร่ในงาน สถาบันวิจัยระบบสุขภาพภาคใต้ (วพส.) มาเปิดตัวโครงการและเว็บไซต์ โครงการพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารและองค์ความรู้จังหวัดชายแดนใต้ (Knowledge for Deep South-K4DS) รวมทั้งระบบการค้นหาข้อมูลที่น่าสนใจ กลุ่ม FT Media นำโดยนวนลน้อย ธรรมเสถียร" อดีตผู้สื่อข่าวบีบีซี ภาควิชาภาษาไทย และทีมมาถ่ายถอดประสบการณ์และสาธิตการทำ "สารคดีเสียง" สำหรับออกอากาศทางวิทยุ

ยังมีเครือข่ายผู้พิการจากสถาบันสุขภาพคนพิการ (สสพ.) มาออกบูทที่วีคนูหนวก ฉายหนังเงียบ และแสดงอานาซิดเพื่อคนพิการ รวมทั้งการได้เรียนรู้ตัวตนและความหลากหลายพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้กับสถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ที่มาฉายวิดีโอ 3 เรื่อง คือ ประวัติศาสตร์ปัตตานี ภาษามลายู และโลกใบเล็กของมุสลิม เป็นต้น และในงานเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคม ยังได้จัดเวทีเพื่อเผยแพร่เสียงของผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงและเวทีขอคำแนะนำเพื่อออกแบบการสื่อสารขับเคลื่อนการทำงานของเครือข่ายผู้หญิงด้วย ซึ่งตลอดทั้งสองวันมีการถ่ายทอดสดทางเว็บ www.deepsouthwatch.org และ www.tvthainetwork.com พร้อมกับการถ่ายทอดเสียงผ่านวิทยุโม. และวิทยุชุมชนของเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมด้วย

ในช่วงค่ำของวันแรก มีงานเลี้ยงเพื่อให้เครือข่ายสื่อภาคประชาสังคมได้ทำความรู้จักกันเพิ่มเติม ซึ่งพ.ต.อ.ทวี สอดส่อง เลขาธิการ ศอ.บต. มาร่วมงานและให้ความสำคัญกับการแสดงออกและการเปิดพื้นที่ของเครือข่ายสื่อทางเลือกชายแดนใต้ เขากล่าวในงานเลี้ยงว่า "ที่ผ่านมารัฐบาลทุ่มงบประมาณจำนวนมากให้กับสื่อภาครัฐ แต่ก็ไม่สามารถเป็นส่วนหนึ่งในการนำเสนอเงื่อนไขและแสดงทางออกของความขัดแย้งของปัญหาได้ ช่วงหลัง ศอ.บต. จึงต้องติดตามการเสนอข่าวของสื่อทางเลือกทั้งจากเว็บไซต์และวิทยุชุมชน เนื่องจากสื่อเหล่านี้ได้นำเสนอประเด็นที่หลากหลายมากกว่าการนำเสนอปรากฏการณ์ความรุนแรงรายวัน มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านและนำเสนอความเห็น ความต้องการของคนในพื้นที่ให้ภาครัฐได้ยิน และพร้อมสนับสนุนแนวทางที่เครือข่ายสื่อภาคประชาสังคมจะช่วยกันเปิดพื้นที่ที่ปลอดภัยเพื่อให้คู่ขัดแย้งหลักได้ใช้เป็นพื้นที่การสื่อสาร ให้เป็นอีกพื้นที่และทางเลือกที่ไม่ใช้ความรุนแรง"

เสนอสร้างพื้นที่สาธารณะสร้างทางเลือกไม่ใช่ความรุนแรง

ความสำคัญจากการบรรยายสาธารณะ ของโรงเรียนวิชาการเมือง หัวข้อ "เจอร์เกน ฮาเบอร์มาส: การเปลี่ยนผ่านเชิงโครงสร้างของพื้นที่สาธารณะ" โดย ดร.โนเบิร์ต โรเปอร์ส ผู้อำนวยการองค์การสนับสนุนสันติภาพเบิร์กฮอฟ

ในสังคมที่มีเสรีภาพ คนทุกกลุ่มควรจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องผลประโยชน์จากมิติต่างๆ อย่างเท่าเทียมกัน และกลไกทางสังคมกลไกหนึ่งที่จะสร้างสมดุลระหว่างมิติต่างๆ นั่นก็คือ “พื้นที่สาธารณะ” (public sphere) นั่นเอง เนื่องจากคุณสมบัติประการหนึ่งของ “ความเป็นพื้นที่สาธารณะ” ก็คือ ในพื้นที่ดังกล่าว คนทุกคนจะสามารถสื่อสารได้อย่างเต็มที่ และพื้นที่สาธารณะจะต้องทำหน้าที่เป็นกลไกที่เข้มแข็งพอที่จะไม่ปล่อยให้ผลประโยชน์ส่วนตัวของคนบางคน/คนบางกลุ่มเข้ามาครอบงำได้ ส่วนการที่พื้นที่สาธารณะจะเข้มแข็งได้นั้น ก็ต้องมีเงื่อนไขทางสังคมบางประการมารองรับ คือ การมีเสรีภาพทางความคิดและข้อถกเถียงกันบนหลักเหตุและผลหลายๆ ประเภท ซึ่งปัจจุบัน สังคมยังขาดเงื่อนไขดังกล่าวอยู่

คำนิยามของ “พื้นที่สาธารณะ” ตามทัศนะของฮาเบอร์มาส เขานิยามว่า พื้นที่สาธารณะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ 'ความรู้สึกเป็นส่วนรวม' (sense of public) พื้นที่เช่นนี้มีความสำคัญมากสำหรับสังคมประชาธิปไตย เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่บุคคลเข้าไปในปริมาณพลนั้นจะมีสถานะเป็น 'ผู้กระทำการ' (actor) ที่มีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันในการตัดสินใจ โดยผ่านกระบวนการสื่อสารแบบอภิปรายโต้แย้งกันด้วยการใช้เหตุใช้ผลเชิงการสื่อสาร (communication rationality) เพื่อตัดสินใจหาคำตอบที่ดีที่สุดร่วมกัน มิใช่การตัดสินใจบนฐานอำนาจของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือตัดสินใจตามแบบประเพณีที่เคยๆ ทำ ๆ กันมา

ฮาเบอร์มาส อธิบายพื้นที่สาธารณะต่อยอดแนวคิดจากนักปรัชญารุ่นดั้งเดิม เช่น จอร์จ ฟรีดริช เฮเกล, คาร์ล มาร์กซ์, อันโทนีโอ กรัมสกี ฯลฯ ที่แยกพื้นที่ในสังคมออกเป็น 2 ส่วน โดยในแต่ละพื้นที่นั้นมีกลไกวิธีทำงานกันคนละแบบและมีคุณลักษณะที่แตกต่างกัน

นักปรัชญาเช่นเฮเกลได้แบ่งพื้นที่ในสังคมออกเป็น 2 ส่วน โดยใช้เกณฑ์เรื่องความเป็นส่วนรวมและส่วนตัว เรื่องราวที่เป็นผลประโยชน์ส่วนรวมนั้นจะเป็นพื้นที่สาธารณะที่เรียกว่า 'political society' เช่น เรื่องการเมืองการปกครอง ซึ่งในขั้นต่อมา กรัมสกีได้ขยายว่าการทำงานของกลไกรัฐใน political society นี้ ได้แก่ กลไกรัฐด้านการควบคุมปราบปราม (repressive apparatus) เช่น ศาล กฎหมาย ตำรวจ ทหาร รัฐสภา พรรคการเมือง ฯลฯ เป็นต้น

อีกส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่ที่ปัจเจกใช้อย่างเป็นส่วนตัว เรียกว่า 'civil society' เช่น ชีวิตในครอบครัว การทำงาน ชีวิตวัฒนธรรมของบุคคล ฯลฯ พื้นที่ส่วนนี้ทำงานด้วยกลไกรัฐด้านอุดมการณ์ (ideological apparatus) เช่น การสั่งสอนของศาสนา การปลูกฝังค่านิยมผ่านสื่อมวลชน การอบรมจากพ่อแม่ เป็นต้น

ขณะที่ ฮาเบอร์มาสเสนอสิ่งที่เรียกว่า 'พื้นที่สาธารณะ' ในศตวรรษที่ 17 นั้น หมายถึง พื้นที่ที่อยู่กึ่งกลาง/เชื่อมต่อระหว่าง political society และ civil society ตัวอย่างรูปธรรมก็คือ ในร้านการกาแฟ ร้านน้ำชา ที่เรารู้จักกันในนาม 'สภากาแฟ' มีการพูดคุยถกเถียงเรื่องราวต่างของสังคม หรือในห้องรับแขก โรงเหล้า เพื่อการพูดคุยถกเถียงกันอย่างเปิดเผย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 17-18 ในยุโรป ซึ่งดูเป็น 'พื้นที่ส่วนตัว' แต่ในพื้นที่เหล่านี้จะมีกลุ่มบุคคลมานั่งพูดคุยถกเถียงกันในเรื่องราวของ 'สาธารณะ' เช่น ปัญหาบ้านเมือง และหากยึดตามความหมายนี้ บรรดารายการโทรทัศน์ ในหน้าหนังสือพิมพ์ ก็สามารถถือได้ว่าเป็น 'พื้นที่สาธารณะ' ตามทัศนะของฮาเบอร์มาสด้วย

ดร.โรเปอร์ส ระบุว่าเนื้อหาหลักกว่าครึ่งเล่มแรกของหนังสือ *The Structural Transformation of the Public Sphere* ฮาเบอร์มาสให้น้ำหนักอธิบายถึงพัฒนาการของ 'พื้นที่สาธารณะ' และให้ความสำคัญแก่ยุคสมัยศตวรรษที่ 17-18 เมื่อชนชั้นกลางกระฎุมพีต่อสู่ช่วงชิงอำนาจรัฐได้และครอบครองอำนาจรัฐในช่วงศตวรรษที่ 19 และการค่อยๆ เสื่อมลงมาในเวลาต่อมา ลงรายละเอียดโดยสรุปนั้นกล่าวถึงในศตวรรษที่ 18 กลุ่มชนชั้นกลาง ปัญญาชนได้สถาปนาตนเองเป็น 'พลเมือง' (citizen) และได้เริ่มสร้าง 'พื้นที่สาธารณะแบบใหม่' ที่เป็นของชนชั้นตนเองขึ้นมา ที่ใช้มากคือ ร้านกาแฟ โรงเหล้า ห้องรับแขก พื้นที่เหล่านี้เป็นเขตปลอดจากอำนาจของกษัตริย์และศาสนา เนื่องจากสังกัดอยู่ใน civil society

หน้าที่ของพื้นที่สาธารณะในยุคนี้ การพบปะพูดคุยของกลุ่มผู้สนทนาต้องการให้ผลลัพธ์จากการพูดคุยนั้นแปรออกไปเป็นการกระทำด้วย ดังนั้น พื้นที่สาธารณะดังกล่าวจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ต่อสู่ทางการเมืองของชนชั้นกลางไปด้วย เพราะเป็นช่องทางหนึ่งให้ชนชั้นกลางได้เข้ามามีส่วนร่วมมีสิทธิ์เสียงในชีวิตสาธารณะ (public life) และยังสามารถเป็นช่องทางการตรวจสอบ/การคานอำนาจรัฐบาลในขณะนั้นด้วย และเงื่อนไขการเกิดและใช้พื้นที่สาธารณะแบบใหม่นี้มีปัจจัยสำคัญกับการเกิดขึ้นของสื่อสิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์และขยายตัวในช่วงปลายศตวรรษที่ 18 หนังสือพิมพ์กลายเป็นศูนย์กลางของการป้อนข่าวสาร (ขาเข้า) รวมทั้งเป็นเวทีการแสดงออก (ขาออก) ของกลุ่มด้วย ทำให้มีลักษณะของการสื่อสารแบบสองทาง และกระจายตัวรอบทิศ

ฮาเบอร์มาสสรุปว่า พื้นที่สาธารณะของชนชั้นกลางในศตวรรษที่ 17-18 ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพมาก เพราะสามารถใช้เป็นเครื่องมือสำคัญของชนชั้นกลางในการโค่นล้มสังคมแบบศักดินาในหลายๆ ประเทศ เช่น ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา และอังกฤษ เป็นต้น จนสามารถสร้างสังคมประชาธิปไตยขึ้นมาได้

อย่างไรก็ตาม ดร.โรเปอร์ส ชี้ให้เห็นข้อจำกัดบางประการเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะ เนื่องจากเป็นมุมของอุดมการณ์มากกว่าที่เป็นความคิด และกลุ่มคนที่ได้รับประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะเหล่านี้ คือนายทุนหรือกลุ่มคนที่มีทรัพย์สิน มีการศึกษา รวมทั้งการขยายตัวของสื่อสิ่งพิมพ์ก็อยู่เพียงในมือของคนกลุ่มน้อย ที่มีบทบาทในการควบคุมเป็นเจ้าของ ดูแลเนื้อหาของสื่อสิ่งพิมพ์เหล่านี้ “ตอนต้นของงานเขียน ฮาเบอร์มาส ให้ความสำคัญเกี่ยวกับศตวรรษที่ 18 ที่เป็นช่วงการขยายตัวของพื้นที่สาธารณะ แต่ตอนท้ายของงานเขียนจะกล่าวถึงความเสื่อมถอยของพื้นที่เหล่านั้น ซึ่งมีข้อถกเถียงว่า ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น แล้วมีการตั้งคำถามในเวลาต่อมา จะทำอย่างไรเพื่อให้เกิดการฟื้นคืนของพื้นที่สาธารณะเพื่อให้เกิดสังคมประชาธิปไตยที่แท้จริงกลับคืนมาให้ได้”

ดร.โรเปอร์ส สรุปปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเสื่อมของพื้นที่สาธารณะ ประการแรก คือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สาธารณะเอง กล่าวคือ ยิ่งมีความขยายตัวของพื้นที่สาธารณะเท่าใด ยิ่งมีผู้ที่เข้ามาร่วมใช้พื้นที่มากขึ้น ย่อมก่อให้เกิดสังคมการเมืองในพื้นที่สาธารณะดังกล่าว อาทิ ชนชั้นกลางที่มีอำนาจรัฐในมือก็แปลงความหมายของพื้นที่สาธารณะที่เคยเป็น 'เขตพูดคุยเรื่องการเมือง' ให้กลายเป็น 'เขตปลอดการเมือง' แล้วเปลี่ยนพื้นที่จากมติดการเมืองสู่มิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เช่น การสร้างศูนย์การค้า สวนสนุก โรงภาพยนตร์ ฯลฯ ทำให้การรวมตัวจำนวนมากของผู้คนในพื้นที่สาธารณะกลายเป็นการหาความสนุกสนาน แสวงหาความรู้ การจับจ่ายใช้สอย เป็นต้น

เมื่อพื้นที่และวิธีคิดของการใช้พื้นที่ถูกตัดแต่งไปจากเดิมจนสิ้นสภาพ ย่อมทำให้ “ความเป็นพลเมือง” ที่เคยมีการส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเข้มข้น กลายเป็น “ผู้บริโภคร (ทางการเมือง)” และผู้รับสารที่เฉื่อยชา แม้จะเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องสาธารณะต่างๆ แต่ก็ไม่มีการถกเถียง ไม่มีการเข้าไปร่วมในเหตุการณ์สาธารณะนั้นทั้ง 3 มิติ คือ มิติความเข้าใจ (ไม่มีความเห็นในเรื่องนี้) มิติอารมณ์ความรู้สึก (ไม่รู้สึกรังเกียจในเรื่องนี้) และมิติการกระทำ (ไม่รู้จะทำอะไรเกี่ยวกับเรื่องนี้) มากกว่านั้น ยังทำให้เกิด 'ระบบตัวแทน' หรือ 'ลัทธิรับทำแทน' ก็คือตัวแทนที่เคลื่อนไหวทางการเมือง พวกเขามีอาชีพทางการเมืองเข้ายึดพื้นที่ ฮาเบอร์มาสเรียกว่า 'spatial-interest group' หรือ 'Knowledge broker' ตัวอย่างเช่น พวกนักการเมืองมืออาชีพ พวกล็อบบิเอสต์ ราชกรอวาโซ นักวิเคราะห์ข่าวการเมืองของสื่อมวลชนประเภทต่างๆ¹ แงนี้เอง การใช้พื้นที่สาธารณะเพื่อคุยกันแบบตัวต่อตัวหรือสื่อสารในแบบที่ใช้ในพื้นที่สาธารณะในแบบเก่าลดลงแทบไม่เหลือเค้าลางเดิม และคำถามต่อเรื่องนี้คือ ความคิดเห็นของกลุ่มมืออาชีพเหล่านี้สอดคล้องกับผลประโยชน์คนส่วนใหญ่หรือไม่ หรือในอีกด้านหนึ่ง พลังความคิดของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญนี้มีน้ำหนักมากพอที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก้ไขที่เป็นจริงหรือไม่

1 สายธารนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา, น.381.

ประการที่สอง การเกิดขึ้นของสื่อสารมวลชน (Mass media) ที่ช่วงหลังถูกบรรษัท ธุรกิจยึดครอง ประกอบการขยายตัวของนักวิชาการเกี่ยวกับการสื่อสารในช่วงหลังมีมากขึ้น ทำให้เกิดการแยกตัวเพื่อผลิตสื่อของตัวเอง ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป้าหมายหลักคือการมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมที่เรียกว่าเป็น 'political press' เมื่อสังคมเปลี่ยนไปสื่อก็เปลี่ยนแปลงตัวเองตามกัน โดยเปลี่ยนเป้าหมายไปเป็นเพื่อการค้าที่เรียกว่า 'commercial press' ทำให้หนังสือพิมพ์และสื่อมวลชนหมกมุ่นกับการสร้างพื้นที่สาธารณะไปที่ละเล็กละน้อย

ประการที่สาม พื้นที่สาธารณะกลายเป็นพื้นที่ทางความคิดเห็นหรือประชามติความคิดเห็น โดยผ่าน 'เครื่องมือ' การสำรวจความคิดเห็นของประชาชน เพื่อให้เป็นพื้นที่ความคิดเห็นของสาธารณะ ต่างจากเดิมที่เกิดจากการพูดจา หรือตัวต่อตัว คนต่อคน แต่แบบใหม่คือการใช้ 'แบบสำรวจความคิดเห็นโดยทั่วไป' ซึ่งมาจากการถามรายบุคคลแล้วนำมาอธิบายเป็นแบบส่วนรวม

ข้อสรุปของฮาเบอร์มาสมีเยอะมาก แต่ ดร.โรเปอร์สได้สรุปส่วนที่สำคัญที่สุด คือ คำถามของฮาเบอร์มาสที่ค้างไว้เป็นเวลานานแล้ว “ทำอย่างไรที่จะทำให้เกิดสังคมที่ดี สังคมประชาธิปไตย ให้เหมือนที่เกิดขึ้นในยุโรปตั้งแต่ศตวรรษที่ 18”

หากกลับไปอ่านแนวคิดของเขา ดร.โรเปอร์ส ระบุว่าคำตอบบางประการแต่ไม่ทั้งหมดคือ ขึ้นอยู่กับทักษะของประชาชนที่จะสร้างพื้นที่ให้คนมีส่วนร่วมหลากหลายฝ่าย และการเข้าร่วมอย่างมีอิสระ สำหรับการสร้างพื้นที่สาธารณะและสร้างวาทกรรมทางการเมืองให้เกิดขึ้นใหม่ การสร้างพื้นที่เหล่านี้ขึ้นมา มาจากการอาศัยการพูดคุยตัวต่อตัว คนต่อคน และใช้การกระทำเชิงการสื่อสาร (communication action) เข้ามาประกอบด้วย ทั้งสองส่วนจึงจะสามารถสร้างพื้นที่สาธารณะและพื้นที่เพื่อเกิดสังคมประชาธิปไตยได้

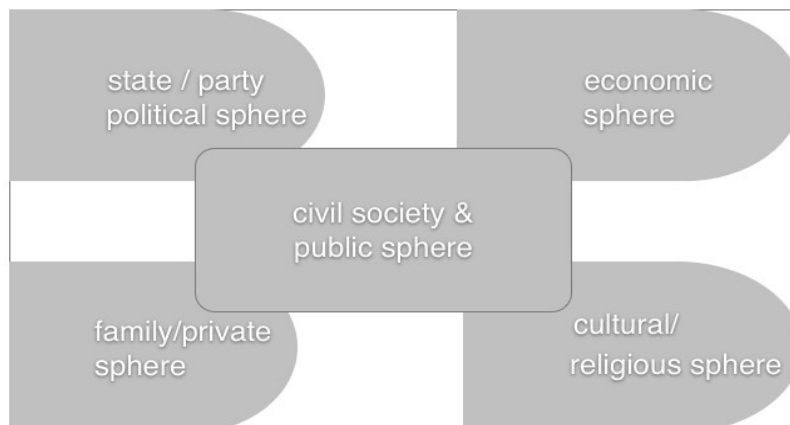
“แล้วโอกาสเกิดขึ้นใหม่อีกครั้งเป็นไปได้หรือไม่?”

ดร.โรเปอร์ส อภิปรายสรุปว่า ความเห็นส่วนใหญ่มีความขัดแย้งกัน ฝ่ายหนึ่งมองว่า การสื่อสารในปัจจุบันมีความฉาบฉวย รายงานเพียงผิวเผิน ทำให้สังคมเกิดการย้อนกลับไปสู่ระบบศักดินาในพื้นที่สาธารณะ ทำให้เกิดปัญหาต่อสังคมเป็นอย่างมาก อีกฝ่ายมองว่า social media new media และ alternative media สื่อออนไลน์ทั้งหลาย กำลังสร้างชัยชนะ ยึดพื้นที่คืนมาได้ และสร้างการเมืองใหม่ในพื้นที่สาธารณะขึ้นมา ซึ่งทั้งสองเป็นความเห็นที่มีการถกเถียงและขัดแย้งกันอยู่

งานของฮาเบอร์มาส ตอบโจทย์ข้อถกเถียงเรื่องพื้นที่สาธารณะอย่างไรบ้าง ซึ่งมี 3 ประการ

1. จากทฤษฎีการกระทำเชิงการสื่อสาร (Theory communication action) ถือเป็นแนวทางปกป้องพื้นที่สาธารณะได้ สำหรับฮาเบอร์มาสแล้ว คำถามที่จำเป็นสำหรับการจัดระบบสังคม การเมือง และประชาธิปไตย จะเกิดขึ้นได้ คือ การกระทำเชิงสื่อสารที่สามารถจัดวางความสัมพันธ์ระหว่าง “ระบบ” (system) ของอำนาจและทุน กับ “โลกแห่งชีวิต” (lifeworld) ที่รวมเอาทั้งปริณิณทลส่วนตัวและส่วนรวมที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว สังคม วัฒนธรรม ศาสนาของบุคคลเอาไว้ด้วยกันได้อย่างไร? ทำอย่างไร “พื้นที่สาธารณะ” ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่กึ่งกลาง/เชื่อมต่อระหว่าง political society และ civil society ไม่ถูกครอบงำโดย “ระบบ” ทว่ายังรักษาความเป็นอิสระของปัจเจกไว้ได้

Civil Society and the “Public” as an intermediate sphere

Norbert Ropers Center for Conflict Studies and Cultural Diversity (CSCD),
PSU & Berghof Foundation 2012

2. การทำให้ความเป็นสมัยใหม่สมบูรณ์ขึ้น การสืบทอดแนวคิดของอิมมานูเอล ค้านท์ และนักปรัชญาสำนักแสงสว่างทางปัญญา (Enlightenment) ซึ่งฮาเบอร์มาสตีความว่า กระบวนการความเป็นสมัยใหม่ การจะปลดปล่อยมนุษย์ออกจากค่านิยมแบบเก่าสู่โลกใหม่ และอยู่ร่วมกันในโลกที่หลากหลายทางวัฒนธรรม จำเป็นต้องเรียนรู้ 'เหตุผลของการกระทำ' และให้ความสำคัญเรื่องความเชื่อมโยงระหว่าง 'การทำงานของสถาบันทางสังคม' (เช่น สถาบันรัฐ กฎหมาย การเมือง) กับ 'การก่อรูปอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล' โดยผ่านการทำงานของตัวกลางต่างๆ โดยเฉพาะ 'การสื่อสาร'

3. วาทกรรมแห่งจริยธรรม: ส่วนประกอบขั้นพื้นฐานหนทางแก้ไขความขัดแย้ง สืบต่อจากแนวคิดของคานท์ ฮาเบอร์มาส เห็นว่า เรื่องการใช้เหตุผลได้เข้าทะเลาะลงแม้แต่คำอธิบายเกี่ยวกับจริยธรรมมนุษย์ เขาจึงประสานแนวคิดเรื่องจริยธรรมเข้ากับเรื่องการใช้ภาษาด้วย

จากแนวคิดฮาเบอร์มาสสู่การวิพากษ์สื่อทางเลือกสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดร.โรเปอร์ส ระบุว่า หากอ้างอิงหลักคิดสำคัญของฮาเบอร์มาสคือ ก็จำเป็นต้องพูดถึงการส่งเสริมการเกิดสันติภาพ ความยุติธรรมในพื้นที่ โดยสร้างพื้นที่สาธารณะ ผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมของทุกคน เพื่อให้หลุดพ้นจากการใช้ความรุนแรงหรือการใช้อำนาจบังคับ ครอบงำ ผู้คนในพื้นที่ที่มีอิสระ เสรีภาพในการออกแบบพื้นที่ที่สามารถอยู่ร่วมกันได้ เพื่อให้เกิดอนาคตในการแก้ปัญหาชายแดนภาคใต้ จึงเชื่อมั่นว่า ฮาเบอร์มาสกำลังอวยพรให้สื่อทางเลือกสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประสบความสำเร็จ ในการสร้างพื้นที่สาธารณะให้เกิดขึ้นในพื้นที่นี้ และสามารถกำหนดวาระข่าวสารได้

คำพูดสุดท้ายของฮาเบอร์มาสคือ “No one is free ,Until we are all Free” (จากหนังสือ *Religion and Modernity: Essays on Reason, God and Modernity*. Cambridge 2002) อธิบายความได้ว่า “ไม่มีใครเป็นอิสระ จนกว่าเราทุกคนเป็นอิสระ”

ผู้เข้าร่วมฟังบรรยายสาธารณะมีคำถามแลกเปลี่ยน อาทิ “พื้นที่สาธารณะจากแนวคิดของฮาเบอร์มาส คือ สื่อเป็นหนึ่งเดียว (Single Public Sphere) แต่ในโลกยุคสมัยใหม่ที่ สื่อทางเลือกมากขึ้น จะทำให้การมีพื้นที่เดียวแตกกระจายหรือไม่

ดร.โรเปอร์ส กล่าวว่า “การเกิดของสื่อใหม่ไปเสริมสร้างความเข้มแข็งของพื้นที่สาธารณะ เพราะว่าสิ่งที่เกิดขึ้นคือไม่ใช่ความกระจัดกระจายไม่เป็นเอกภาพ แต่เป็นการให้พื้นที่แก่ปัจเจกบุคคลมากขึ้นที่จะมาร่วมกันใช้พื้นที่

สาธารณะโดยตรง เป็นการเสริมสร้างความคิดเห็นในพื้นที่สาธารณะมากกว่า และในยุโรปก็มีกระบวนการทางพรรคการเมืองที่มีความสนใจในเครือข่ายสังคมหรือ Social media มากขึ้น ซึ่งในอนาคตจะมีความสำคัญในสังคมมากขึ้น”

อีกคำถามที่น่าสนใจ “สื่อกับคนชายขอบ ช่องว่างระหว่างเทคโนโลยี จะทำให้เกิดความห่างระหว่างชุมชนเมืองกับชุมชนชนบทมากขึ้นหรือไม่ พื้นที่สาธารณะจะเข้ามามีส่วนในแก้ปัญหาหรือเชื่อมต่อระหว่างกันอย่างไร เมื่อต้องมีการจ่ายเพื่อการเข้าถึงระดับหนึ่ง?”

ดร.โรเปอร์ส อธิบายว่าน่าจะต่างกันอย่างมาก “ในประการแรก การมีส่วนร่วมของ social media ที่มีบทบาทอย่างมากในกระบวนการของระบอบประชาธิปไตย คนเข้ามาดูเป็นล้านคลิก เข้ามามีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก ทำให้ในช่วงศตวรรษที่ 21 ความเป็นประชาธิปไตยมีสูงส่งกว่ามาก อีกส่วนคือ ความเป็นโลกาภิวัตน์ ที่มีกระบวนการขับเคลื่อนระดับโลก Social media จึงทำให้คนเข้ามามีส่วนร่วมในสังคมมากกว่าแต่ก่อน พูดได้ว่า Social media มีส่วนร่วมมากกว่า” อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดเรื่อง 'พื้นที่สาธารณะ' แบบที่ต้องมีลักษณะทางกายภาพเป็นพื้นที่ที่จะมาพบปะกันในโลกจริงๆ นั้น อาจจะคลี่คลายออกไปเป็นการโต้แย้งอภิปรายกันใน 'พื้นที่สาธารณะในโลกเสมือน' (virtual public sphere)²

และคำถามสำคัญ “สังคมที่แตกต่างระหว่างความคิดเห็นของคนมุสลิมและพุทธที่ จะสร้าง critical mass อย่างไร?” ดร.โรเปอร์ส ยืนยันว่าเราต้องการพื้นที่สาธารณะ เพื่อให้นำไปสู่การสร้างพื้นที่ก้าวพ้นวาทกรรมของศาสนาใดศาสนาหนึ่งโดยเอกเทศ พื้นที่สาธารณะต้องสร้างพื้นที่เพื่อให้เกิดการก้าวข้าม ต้องมีการสร้างพื้นที่แบบร่วมกันสร้างวาทกรรมโดยไม่ต้องอาศัยอำนาจ หรือการควบคุมหรือการสั่งการใดๆ ทั้งสิ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ฮาเบอร์มาสนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง และจากภาพที่นำเสนอข้างต้น เห็นได้ว่า พื้นที่กลางคือพื้นที่สังคมจะสร้างความสมดุลระหว่างพื้นที่อื่นๆ คือ พื้นที่ของรัฐ พื้นที่ส่วนตัว พื้นที่สังคมวัฒนธรรม ศาสนา ฯ กระบวนการเหล่านี้ จะสามารถทำให้เกิดความสมดุลของพื้นที่อื่นๆ ต่อสาธารณะได้

ผู้หญิงแปรเสียงแห่งความสูญเสียสู่เสียงแห่งสันติภาพ

และสาระหลักในเวทีเสวนา “ผู้หญิงชายแดนใต้กับการแปรเสียงแห่งความสูญเสียสู่เสียงแห่งสันติภาพ”³ “การจัดเวทีเสวนาครั้งนี้ เพื่อต้องการสะท้อนเสียงผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งแปรเสียงแห่งความสูญเสียเปลี่ยนเป็นเสียงแห่งสันติภาพและความหวัง ผ่านทางรายการวิทยุเสียงจากผู้หญิงชายแดนใต้” นางโซรยา จามจุรี หัวหน้าโครงการผู้หญิงภาคประชาสังคม สำนักส่งเสริมและการศึกษาต่อเนื่อง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี บ่งบอกเป้าหมาย

นางอัสรา รัฐการณ์ ผู้ดำเนินรายการวิทยุเสียงจากผู้หญิงชายแดนใต้ เล่าให้ฟังถึงเนื้อหาหลักในรายการ “คือเสียงที่หลายคนในสังคมไทยอาจไม่เคยได้ยิน เสียงจากผู้หญิงและภาคประชาสังคมที่กำลังขยับ ขยับเคลื่อนไหว ภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งและภาวะยากลำบากที่ต้องร่วมก้าวข้ามให้ได้” เธอเล่าเบื้องหลังความสำเร็จของรายการ เพราะมีกลุ่มผู้หญิงร่วมอยู่ในกระบวนการจัดรายการ เช่น การติดต่อเสียง การสัมภาษณ์ การเขียนบทวิทยุ และเป็นผู้จัดรายการเองด้วย “รายการวิทยุเสียงจากผู้หญิงชายแดนใต้ แม้ว่าเริ่มต้นจากความสูญเสีย แต่รายการเราจบด้วยความหวัง และอยากเห็นสันติภาพเกิดขึ้นในพื้นที่บ้านเรา”

เช่น น.ส.ดวงสุตา นัยสุภาพ หนึ่งในผู้สูญเสียชาวพุทธ เล่าประสบการณ์การทำงานที่ไม่มีพื้นฐานการจัด

2 สายธารนักรักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อการศึกษา, น.388.

3 สุไรยา วานี, สะท้อนเสียงของผู้จัด ผู้ฟัง รายการวิทยุเสียงจากผู้หญิงชายแดนใต้, เครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคมชายแดนใต้, 26 มีนาคม 2555.
http://www.civicwomen.com/index.php?content=news_read&id_news=292

รายการวิทยุมาก่อน "เมื่อได้เข้าอบรมการจัดรายการวิทยุ ได้รู้จักเทคนิคการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญด้วย จึงมีโอกาสดำเนินรายการวิทยุทั้งหมด 2 เรื่องหลัก คือ เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพุทธ-มุสลิม ซึ่งสังคมมักมองข้ามเรื่องเหล่านี้ และอยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญในเรื่องนี้ด้วย"

ด้านนางมารีสา สะมาแอ ผู้สูญเสียชาวมาเลย์มุสลิม ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ว่าทำไมถึงก้าวข้ามความสูญเสียแห่งชีวิตได้ "ช่วงที่จัดรายการวิทยุมีโอกาสได้เสนอความรู้สึกของตัวเองว่าเป็นอย่างไร ครั้งแรกที่ตัวเองประสบ คือสามีถูกยิงเสียชีวิต ก็รู้สึกช็อกมาก ต้องใช้เวลาในการรักษาจิตใจ ตอนนี้พระเจ้าให้ตนมีความสุขและสบายใจ เพราะได้ปฏิบัติในสิ่งที่พระเจ้าสั่งให้ทำ คือ ให้อดทนและปฏิบัติตามศาสนะห์ จึงอยากบอกในสิ่งที่เคยผ่านมาและสิ่งที่ได้รับให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบคนอื่นๆ ฟังผ่านทางรายการวิทยุแห่งนี้"

ส่วนประสบการณ์ของนางแย๊ะ สะแลแม ที่ทำงานช่วยเหลือชาวบ้านในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรมเหตุการณ์ตากใบ จัดรายการวิทยุมา 3 ปีแล้ว "ช่วงแรกที่จัดรายการไม่รู้ว่าจะพูดอะไรดี พูดไม่ออก ความที่อยากสื่อให้คนในพื้นที่ทราบความเป็นอยู่ของเรา และรู้สึกดีใจมาก เมื่อทราบว่าผู้หญิงสามารถช่วยเหลือคนอื่นได้ ในส่วนที่จัดรายการจะพูดเกี่ยวกับเรื่องความยุติธรรม เรื่องสันติวิธี พูดในเรื่องการก้าวข้ามของตนเองเพื่อให้คนที่ได้รับผลกระทบคนอื่นๆ ฟัง ให้เข้มแข็งและลุกขึ้นมาต่อสู้กับความเจ็บปวด สูญเสีย และความยากลำบากที่ต้องเผชิญในห้วงของความรุนแรง"

ในมุมมองของผู้ให้การพัฒนาศักยภาพตอนเริ่มต้นโครงการ น.ส.นวลน้อย ธรรมเสถียร สะท้อนว่า ตอนแรกแปลกใจและยังกังวลว่าจะทำได้หรือเปล่า เนื่องจากว่ากลุ่มผู้หญิงที่จัดรายการวิทยุส่วนใหญ่ไม่เคยจับไมค์มาก่อน และคงเพราะผู้หญิงกลุ่มนี้ด้านหนึ่งเป็นผู้หญิงที่ทำงานเพื่อสังคม และต่อมาก็คือเป็นนักสื่อสารด้วย หลังจากเห็นจากกระบวนการและผลการทำงานที่ผ่านมา พิสูจน์แล้วว่าผู้หญิงกลุ่มนี้สามารถทำได้

"ถือเป็นรายการวิทยุพิเศษตรงที่ผู้จัดรายการเป็นผู้ได้รับผลกระทบ ช่วงจัดรายการผู้หญิงกลุ่มนี้สามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้ มีการถ่ายทอดเนื้อหาเรื่องราวของตนเองให้ผู้ได้รับผลกระทบคนอื่นๆ ฟัง ฉะนั้นมองว่าผู้หญิงกลุ่มนี้ได้ก้าวข้ามมาได้ในระดับหนึ่งแล้ว" นวลน้อยระบุและเห็นว่าการทำงานของเครือข่ายนี้ควรได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เพราะเป็นการสร้างพลังจากผู้ที่ได้รับผลกระทบส่งผ่านเครือข่ายไปสู่สังคมใหญ่ได้

นายแวหามะ แกกือจิ หัวหน้าสถานีวิทยุร่วมด้วยช่วยกัน สถานีปัตตานี พันธมิตรของกลุ่มผู้หญิงฯ ระบุว่า รายการวิทยุเสียงจากผู้หญิงชายแดนใต้เป็นรายการวิทยุแบบอัดเสียงที่ครองใจผู้ฟัง ซึ่งฟังผ่านทางสถานีวิทยุของตน ผู้ฟังส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง 80% และเป็นผู้ชาย 20% และผู้ฟังยังได้เสนอว่า อยากฟังรายการวิทยุที่เป็นภาคภาษามลายู ซึ่งตนก็สนับสนุนให้ด้วย เนื่องจากว่า สถานีวิทยุของตนผู้ฟังรายการส่วนใหญ่จะถนัดฟังรายการวิทยุที่เป็นภาคภาษามลายู อีกทั้งสถานีร่วมด้วยช่วยกันเชื่อมกับอินเทอร์เน็ตซึ่งก็เป็นไปได้ว่าอนาคตจะมีคนฟังรายการวิทยุเสียงจากผู้หญิงชายแดนใต้อยู่ทั่วโลก

มากกว่านั้น นางฟารีดา สุลมาน อดีต ส.ส. จาก จ.สุรินทร์ หนึ่งในผู้ร่วมฟังเสวนาชื่นชมการทำงานของผู้หญิงกลุ่มนี้ และได้เสนอให้รายการวิทยุเสียงจากผู้หญิงชายแดนใต้ได้เชื่อมกับสถานีวิทยุรัฐสภา เพื่อให้คนนอกพื้นที่รับฟังเสียงผู้หญิงที่สูญเสียจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ลุกขึ้นมาต่อสู้ในสถานการณ์ความขัดแย้งและรุนแรงที่ดำรงอยู่ขณะนี้

สื่อชายแดนใต้มีพลังต่อการแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง?

และในเวทีเสวนา: "พลังสื่อและการแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง" Dr.Isak Svensson จากมหาวิทยาลัยอุปซาลา ประเทศสวีเดน พูดให้เราตระหนักถึง "การแปรเปลี่ยนความขัดแย้งและบทบาทของสื่อ" เขาตั้งข้อสังเกตว่า

สถานการณ์ความขัดแย้งทั่วโลกลดลง เนื่องจากมีเครื่องมือการจัดการความขัดแย้งที่ทำงานได้ผลอยู่ ทว่าในสถานการณ์ความขัดแย้งพื้นที่ชายแดนใต้ ผู้คนที่เกี่ยวข้องจะเลือกใช้วิธีไหน "การบริหารจัดการความขัดแย้งเป็นการจัดการเรื่องพฤติกรรมและความขัดแย้งที่ดำเนินอยู่และมีส่วนให้เกิดความรุนแรง อย่างไรก็ตามการแสวงหาทางออกของความขัดแย้งเป็นเรื่องที่ต้องค้นหาประเด็นซึ่งเป็นเรื่องที่ทำลายมากกว่า แต่กระนั้นการแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง เป็นเรื่องที่ยากที่สุด ที่ต้องไปปรับมือกับทักษะที่ทำให้เกิดปัญหาที่นำมาสู่ความขัดแย้ง" ทำให้เขาให้ความสนใจมาทำงานเชิงลึกในพื้นที่ชายแดนใต้

ดังนั้น หากถามว่าสื่อในพื้นที่ชายแดนใต้มีพลังเพียงพอต่อการแปรเปลี่ยนความขัดแย้งหรือไม่? ทั้งนักวิชาการและตัวแทนสื่อหลากหลายประเภทที่กำลังทำงานอย่างเข้มข้นนำเสนอข้อเท็จจริง ดังนี้ อาจารย์สมัชชา นิลปัทม์ ตัวแทนจากคณะวิทยากรสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี สรุปงานวิจัยเกี่ยวกับสื่อที่ทำงานกับชุมชนพื้นที่ชายแดนใต้ "จากการศึกษาการทำงานของเคเบิลทีวี วิทยูชุมชน สื่อพื้นบ้าน อินเทอร์เน็ตในพื้นที่ชายแดนใต้ พบว่า หลายปีนี้มีความต้องการพัฒนาเนื้อหาของสื่อทุกช่องทาง รวมทั้งการพัฒนาการรายงานข่าวเกี่ยวกับผู้หญิงชายแดนใต้ให้มากขึ้น" เมื่อลงเอยรายละเอียดในการวิจัยเกี่ยวกับวิทยูชุมชน ยังพบว่า เรื่องสันติภาพ ความสามัคคี เป็นวาระของรัฐที่พยายามสร้างขึ้นมา และในงานวิจัยเกี่ยวกับสื่อออนไลน์ พบว่าในการนำเสนอข่าวสารเป็นการหยิบยืมวิธีคิดของสื่อสิ่งพิมพ์มาใช้ โดยไม่ใช่ข้อเด่นของสื่อออนไลน์ให้เต็มที่ จำเป็นมากต้องพัฒนาศักยภาพการสื่อสารทั้งเทคนิคและเนื้อหาผ่านสื่อใหม่

อาจารย์สมัชชา ทั้งประเด็นชวนคิดเพื่อให้กลับไปทำงานต่อร่วมกัน "ในการวิจัยชุดนี้ ข้อค้นพบสำคัญชาวบ้านในพื้นที่มีทัศนะว่า เรื่องสันติภาพเป็นเรื่องที่รัฐพยายามสถาปนา โดยไม่พูดถึงบริบทความขัดแย้ง ซึ่งไม่ใช่วาระของชาวบ้าน เครือข่ายสื่อภาคประชาสังคมจะทําอย่างไรให้การขับเคลื่อนเรื่องกระบวนการสันติภาพเป็นเรื่องของทุกคนที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและรุนแรงนี้"

ด้านนายนิฟูอาด บาสาลาฮา นักจัดรายการวิทยุชุมชนมลายู เป็นอาสาสมัครสื่อสารสาธารณะ ตั้งแต่ปี 2547 โดยใช้ความเข้าใจเรื่องบริบทของศาสนาอธิบายความซับซ้อนที่เกิดความขัดแย้งและรุนแรงกับชาวบ้านกลุ่มผู้ฟัง "เมื่อจัดรายการวิทยุแล้ว เราพบปัญหาพื้นฐาน ความไม่เป็นธรรมของชาวบ้านจำนวนมาก ควบคู่ไปกับสถานการณ์ความรุนแรงที่กดทับเขาอยู่ ทำให้นักจัดรายการวิทยุกลายเป็นผู้เชื่อมโยงปัญหาระหว่างรัฐกับชาวบ้าน ให้แก้ไขปัญหได้บ้างเป็นเรื่องๆ เหมือนกัน" เขาระบุว่าบทบาทสื่อวิทยุชุมชนที่เป็นตัวกลางให้ชาวบ้าน กลับกลายเป็นที่เฝ้ามอง ไม่เข้าใจของเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงในพื้นที่ และมีข้อเสนอว่า "อยากให้รายการวิทยุของรัฐ เข้าใจวิถีและบริบทของชาวบ้าน มีการสวดคูอาห์ก่อนและหลังเริ่มรายการ ชาวบ้านจะฟังมากขึ้น"

ส่วนนายมุฮัมมัด คีอราแม กองบรรณาธิการ โรงเรียนนักข่าวชายแดนใต้ กล่าวถึงการทำงานของ "โรงเรียนนักข่าวชายแดนใต้" มีเป้าหมายเพื่อผลิตคนทำสื่อที่สามารถสื่อสารสร้างความเข้าใจสถานการณ์จังหวัดชายแดนใต้ การเกิดขึ้นของโรงเรียนนักข่าวกับบริบทของสื่อใหม่ที่มีการแข่งขันกันสูงเรื่องรูปแบบ "แต่ผมยังให้ความสำคัญกับเนื้อหาเป็นหลัก ที่ผ่านมา ฝึกสร้างคนรุ่นใหม่ได้เกือบ 30 คน คนที่สามารถทำงานต่อเนื่องเป็นนักข่าวได้จริงเหลืออยู่ประมาณ 3-4 คน อุปสรรคที่ไม่สามารถรักษานักข่าวใหม่ไว้ได้ เพราะนักข่าวต้องพยายามทำความเข้าใจความซับซ้อนของบริบทเงื่อนไขการใช้กฎหมายพิเศษในพื้นที่ ซึ่งยากมาก"

เขาระบุอีกว่า การทำงานข่าวในชายแดนใต้ นอกจากมีความซับซ้อนที่ต้องเกาะติดตลอดเวลา ต้องรอบรู้เชิงบริบทและเท่าทันสถานการณ์การเมืองภาพใหญ่ของประเทศด้วย "มากกว่านั้น โรงเรียนนักข่าวฯ ต้องการสร้างนักข่าวที่รอบด้าน สามารถยกระดับเข้าใจและรับมือกับสถานการณ์การเข้าสู่ความเป็นอาเซียน และเพื่อให้ชายแดนใต้เข้าสู่กระบวนการเป็นประชาคมอาเซียนในอนาคตอย่างไม่ติดขัด จำเป็นต้องสร้างและผลิตนักข่าวที่สื่อสารภาษามลายูไป

พร้อมกัน" และประเด็นที่กองบรรณาธิการจะต้องฝ่าฟันให้ได้ คือ "ชาวบ้านในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ มองนักข่าวเป็นอีกชนชั้นหนึ่ง เห็นเป็นเครื่องมือของรัฐ จะทำอะไรให้ชาวบ้านมีทัศนคติที่ไว้วางใจสื่อมากขึ้น"

นายมุฮัมหมัดซอเระ เอง ตัวแทนกลุ่มบัณฑิต โฟโต้ จากเครือข่ายช่างภาพชายแดนใต้ กล่าวถึงความมุ่งมั่นในการขับเคลื่อนงาน "เราต้องการนำเสนอ 'ภาพสันติ' ที่แสดงการอยู่ร่วมกันได้ในพื้นที่ชายแดนใต้" เขาเล่าถึงแรงบันดาลใจมาจากการชุมนุมช่างภาพชายแดนใต้ ปี 2553 "จุดประกายผม ให้ใช้ภาพในการเก็บมุมมอง ความรู้สึกสะท้อนเรื่องราวคนในพื้นที่ได้ หลายคนมีกล้องในมือ แต่ขาดพื้นที่นำเสนอมุมมอง ดังนั้นการเปิดพื้นที่ให้ 'ภาพ' ปรากฏเป็นเรื่องสำคัญ จึงเริ่มเปิดกลุ่มคนรักถ่ายภาพจังหวัดชายแดนใต้ใน Facebook เพื่อเปิดพื้นที่ให้ภาพในหลายมิติถูกนำเสนอ พร้อมเรื่องเล่าจากภาพ ผ่านไปหนึ่งปี ขณะนี้มีคนในพื้นที่กว่า 500 คน โพสต์ภาพหลากหลายมุมมองมากกว่า 3,000 ภาพ เปิดโลกการเรียนรู้แก่ผมอย่างมาก" "มีภาพแม้กระทั่งบ่อน้ำกลางถนน ตอนแรกผมนึกว่าเป็นวงเวียนกลับรถหรือบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ไม่เข้าใจว่าทำไมไม่ทำถนนให้ชาวบ้านดีๆ" เขายกตัวอย่าง

แต่สำหรับนายสมเกียรติ จันทรสีมา ผู้อำนวยการสำนักเครือข่ายสื่อสารสาธารณะ ผู้ผลักดันให้เกิดเครือข่ายนักข่าวพลเมืองเพื่อสามารถสื่อสารเรื่องราวจากพื้นที่สู่หน้าจอทีวีสาธารณะ ทำงานทางความคิดกับสังคมนอกชายแดนใต้ ให้ได้ "ผมอยากพูดเรื่องความสนใจในการสื่อสารสร้างความเข้าใจในพื้นที่ เพราะคนดูเบื่อบล็อกที่ขบถสั่งสอนมากกว่า เปิดพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกัน และที่ผ่านมามีชาวบ้านกลายเป็นวัตถุเรียนรู้ของนักข่าวใหม่อยู่ตลอดเวลา ซึ่งชาวบ้านก็มีต้นทุนที่ต้องจ่าย เมื่อใดชาวบ้านจะสื่อสารได้เอง" เขาท้าทายเครือข่ายสื่อภาคประชาสังคม "นักสื่อสารสมัครใจจะเกิดขึ้นได้ไหม ในเมื่อพื้นที่การสื่อสารได้เปลี่ยนไปแล้ว และคำถามที่ยากขึ้น เมื่อผู้ส่งสารเปลี่ยนมือ พื้นที่สื่อเปลี่ยนแปลง การแปรเปลี่ยนความขัดแย้งเพื่อเกิดสันติภาพจะเริ่มต้นอย่างไร" และคาดหวังว่า "การสื่อสารของคนเล็กคนน้อยเพิ่งเริ่มต้นเท่านั้น แต่จะเชื่อมการทำงานกับสื่อกระแสหลักอย่างไรเพื่อส่งพลังระหว่างกันได้"

"การทำความเข้าใจความซับซ้อนของความขัดแย้งเป็นวาระของคนในพื้นที่ในการนำเสนอเนื้อหาที่น่าสนใจ เป็นบทบาทสำคัญของสื่อทางเลือกชายแดนใต้" นวลน้อย ธรรมเสถียร อดีตผู้สื่อข่าวบีบีซี ที่ทำงานเกาะติดความรุนแรงชายแดนใต้ในรอบใหม่นี้ และผันตัวเองเป็นกลุ่มสื่ออิสระที่เข้ามาทำงานเชิงลึกและต่อเนื่องมากขึ้น "มีสื่อเล็กๆ เกิดขึ้นมากในจังหวัดชายแดนใต้แต่ก็ล้มหายตายจากไปเร็ว เพราะการทำข่าวมีต้นทุนสูงหลายมิติ ต่อให้เป็นคนในพื้นที่ก็ตาม"

เธอดังคำถามใหญ่ที่ต้องทบทวนร่วมกัน "เมื่อคนในพื้นที่ทำสื่อกันเอง ทำไมชาวบ้านยังรู้สึกไม่ไว้วางใจในความขัดแย้งชายแดนใต้ และเราไม่สามารถตัดใคร ผู้มีส่วนได้เสียกับเหตุการณ์ความรุนแรงออกจากกระบวนการสื่อสารได้" พร้อมกับท้าทาย "วิทยุชุมชนเป็นสื่อใกล้ชิดกับชาวบ้านสร้างความไว้วางใจได้ โรงเรียนนักข่าวชายแดนใต้ควรเรียนรู้ข้อเด่นแบบนี้และปรับใช้"

ก้าวต่อไปของสื่อทางเลือกชายแดนใต้

นางโซรยา จามจุรี ตัวแทนเครือข่ายผู้หญิงภาคประชาสังคม สะท้อนข้อดีของการจัดงานครั้งนี้ "นับเป็นเวทีที่ให้ความสำคัญและเปิดพื้นที่ให้เสียงของผู้ได้รับผลกระทบจากความรุนแรงและสามารถก้าวข้ามความเกลียดชัง ความเจ็บปวดมาเป็นผู้ช่วยเหลือคนอื่นได้ส่งเสียงออกมา เราสามารถนำเสนอจุดยืนและข้อเรียกร้องได้ และปีนี้นอกจากเครือข่ายผู้หญิง เวทีสื่อทางเลือกฯ ยังให้โอกาสกลุ่มตัวแทนนักศึกษาและเยาวชนได้แสดงออกและแถลงจุดยืนทางการเมือง คาดหวังว่าปีต่อไปจะมีเครือข่ายที่มากกว่านี้ ถ้าที่ที่จะแสดงจุดยืนและข้อเรียกร้องของกลุ่มออกมา" นอกจากนี้ เธอยังเสนอแนะว่า "ครั้งหน้าควรมีเวทีชนภาคีรัฐที่ทำงานเกี่ยวกับมวลชนมาสร้างบทสนทนาในเวทีเดียวกันบ้าง เพื่อเขาจะได้เรียนรู้โดยตรงไปตรงมาว่าเครือข่ายสื่อภาคประชาสังคมต้องการขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายใด"

ด้าน นายอุทัยมัตถายุป ปาทาน และนายสมเกียรติ จันทรสีมา ก็เห็นจุดอ่อนของงานเหมือนกันว่า "เราเปิดพื้นที่ให้กลุ่ม และเครือข่ายต่างๆ ได้แสดงออกและมีกิจกรรมการสื่อสารบนพื้นที่เดียวกันก็จริง ก็พูดได้ว่ามีศักยภาพในการทำงานสร้างพื้นที่ร่วมกันได้ แต่ก็ยังขาดประเด็นที่ควรสื่อสารร่วมกันซึ่งปีหน้าจำเป็นต้องวางแผนการนำเสนอประเด็นที่แหลมคมต่อสาธารณะ" ทั้งนี้ สื่อกระแสหลักทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ รายการโทรทัศน์ ได้รายงานข่าวกระบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายสื่อภาคประชาสังคมนี้ด้วย

ภาพบรรยากาศบางส่วนที่ถ่ายทอดปฏิบัติการสื่อสารของเครือข่ายสื่อภาคประชาสังคมชายแดนใต้ ในงานวันสื่อทางเลือกชายแดนใต้ครั้งที่ 2 ประจำปี 2555 วันที่ 12-13 มีนาคม 2555 ณ คณะวิทยาการสื่อสาร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี